

KISEBBSÉGI MAGYAR SORS

A GYULAFEHÉRVÁRI REZOLÚCIÓK

1918 december 1 — 1928 december 1

I. E hónap elsején múlt tíz éve, hogy a magyarországi románság megalkotta „rezolúcióit” Gyulafehérvárt, megtette a végső nagy lépést Erdély és a románlakta magyarországi területek elvesztéséhez.

Külföldön a románok azt híresztelik, hogy a rezolúciók népszavazás eredménye, Erdély népének kifejezett kívánsága s hallgatnak arról, hogy 1918 december i-én sem a magyarokat, sem a német nemzetiségű lakosokat nem hívták és nem bocsátották Gyulafehérvárra s később még az alkotmányozó nemzetgyűlésből is ki akarták zárni. A Gyulafehérvárra csődített néhány ezer román parasztnak, ími-olvasni nem tudó havasi mócnak pedig fogalma sem volt, hogy mit jelent unió és demokratikus kormányzat s maguk a vezető férfiak az utolsó napokban, sőt az utolsó órákban sem tudták, hogy mit akarnak.

A román nemzetiségi politika a világháborút megelőző időben egy természetes határozatlanság nehézségével küzdött, valódi, egységes célját nem lehet megállapítani.

Mikor 1902-ben megjelent az aktivisták lapjának, a „Libertatea“-nak első száma, programjukban azt írták, hogy „a magyar szent korona románjainak politikai küzdelme a ‘lenni, vagy nem lenni* kérdése körül forog; nemzeti létünk megmentéséért küzdünk”. De micsoda forma legyen ennek a „lenni, vagy nem lenni“-nek a garanciája?

A román nemzeti komité 1881-i programja Erdély autonómiájának visszaállítását követelte s ezt a követelést fenntartotta a román nemzeti párt 1905-i konferenciája is. De a párt fiatalabb generációja nem sok fontosságot tulajdonított ennek, mert, mint Vlád Aurél mondta el később, „tudta, hogyha az ellenség valaha kényszerülne, hogy azt megadja, a románok úgysem lesznek kielégítve vele, amint nem voltak 1918-ban, amikor a magyar kormány felajánlotta az autonómiát: mi visszautasítottuk”.¹

De nyílt és szívből jövő irredentizmusról sem lehetett szó az erdélyiek körében. Nemcsak a büntetőjogi felelősség miatt nem, hanem azért sem, mert az únió vágyát erősen paralizálta annak a nagy különbségnek az érzése, amely egy nagyhatalmi monarchia részét alkotó, rendezett és tisztességes kormányzat alatt élő Magyarországhoz és egy romlott, korrupt balkáni királyság keretébe való tartozás között lett volna. Ezt jelentik a mai napokban azok a sóhajok, hogy „e mai r a u a c u m...”, ami Pop-Csicsó kebeléből szakad fel,² hogy rosszabb a románok sora most s jelenti Vajda Sándor beismerése, hogy „legalitatea éra mai respectata in vechia Ungarie decat in Romania“, a törvénytisztlet nagyobb volt a régi Magyarországbán, mint a mai Romániában.³ De tudták

¹ A „Chemarea” egyesületben tartott felolvasása. Patria, 1927 január 18.

² Adevărul, 1928 február 4.

³ Patria, 1928 október 26. Ezt Vajda Sándor most utólag tagadni próbálja azok előtt, kik a román hírlapokat nem ismerik.

ezt a Királyság józan elemei is. „Nincs a román állam úgy megszervezve“, rta 1912-ben az Adeverul, „hogyan olyan civilizált országokat, mint Erdély és Bukovina, magába olvaszthasson. Az odavaló románok hat hónapig sem bírnák elviselni a román közigazgatást.“¹

A kormányzati módszer és a politikai erkölcsök nagy különbsége mellett, nagy akadály volt egy odaadó irredentizmusnak az a tudat, hogy az osztrák és a magyar monarchia fennállása alkotja az egész románság védelmét a fenyegető pánszlávizmussal szemben. Természetesen, román gondolat szerint, nem a dualisztikus formában, hanem egy föderalizált Ausztriában, úgy, amint Popovici Aurél képzelte „Die Vereinigten Staaten von Gross-österreich“ című fantazmagóriájában. Klasszikus világossággal fejtette ki ezt a meggyőződést közvetlenül a háborút megelőző évben az „Österreichische Rundschau“-ban „Dr. Alexander von Vajda, Mitglied des ungarischen Parlaments“, mint magát aláírta. Arra a, — mint mondja — „tendenciózus vádra“, hogy az erdélyi románok irredentisták volnának, azt feleli, hogy „mi, az erdélyi románság vezetői csak olyan politikát támogathatunk, amely szem előtt tartja az összes románság érdekét s nem teszi kockára a románság egészének jövőjének sorsát. Egy erős, hatalma teljében levő Osztrák-Magyar Monarchia nélkül pedig úgy a Kárpátokon inneni, mint túli románság egyformán az orosz imperializmus könnyű prédájává válnék.“²

Persze, Vajda Sándornál, a „habsburgi románnál“ (wir habsburgische Humánén) ez nem jelentette a Szent István koronája alatti magyar uralommal való megelégedést. Azt sem tudjuk, hogy mindaz, amit a románok vezetői évek hosszú során át írtak és mondtak, mennyire volt őszinte. Később, a háború folyamán, 1916-ban, még tovább ment Vajda: egy cikkében a magyar-román ellentétet csak „testvérháborúnak“ nevezte s egy memorandumában, melyet állítólag Süviu Dragomir, most kolozsvári egyetemi tanár ismer, „a román nép körében élő irredenta jelenségek elleni küzdelmeiről“ beszélt.³

Később, a háború után, hogy Románia felül maradt, úgy Vajda, mint a többi román vezető és egyházi, kik a háború folyamán erősen fogadkoztak, hogy lojális hívei a magyar államnak, sietve tagadták meg minden nyilatkozatukat s erősítették, hogy mindazt, amit írtak és mondtak, csak álnokságból és a magyar közvélemény megtévesztésére tették. Egy, a Pátriának 1922 áprilisában adott intervjúban Vajda Sándor a következőket mondta:

„Elsősorban is meg kell állapítani, hogy 1907 óta egyetlen politikai lépést nem tettünk Bukarest előzetes tanácsa nélkül. Ma változtak is a román kormányok, a mi politikánk a hatalmon levő párt vezérének akaratával mindig egyhangban volt.

Az 1914-i cikkeket és intervjúkat Bratianu inspirációjára írtam, aki akkor miniszterelnök volt. 1914 júliusában Bratianu szorgalmazására nyilvánítottam Habsburg szimpátiákat a régi királyság politikai tradíciói értelmében. A háború kitörése után ugyanezt az utat követtem.

A Reichspost híres cikkében egy sértő szó sincs Románia és Bratianu ellen, ellenkezőleg, Romániának a háborúban való föllépését igazolja. Végző sorai pedig leplezett támadást képeznek Tisza ellen s ezt minden román úgymagyarázta.“⁴

Hogy ezek után a Reichswehr és Rundschau cikkei igazak-e, vagy a Pátriának szégyenkezés diktálta mentegetőzése, azt csak az tudná megmondani, aki a román politikusok veséjét vizsgálhatja.

¹ Adeverul, 1912 december 10.

² 1913 október 1.

³ Silviu Dragomir: Un proces istoric. Tara Noastra, 1928 október 28, 1375. lap.

⁴ Patria, 2922 április 7.

A magyar béke delegáció VIII., erdélyi jegyzékének egyik melléklete, amely a magyarországi románok háború előtti politikáját ismerteti, oda-konkludált, hogy 1918 novemberéig a románság egyetlen komolyan számbavehető része sem foglalt el olyan álláspontot, amely a magyar állam integritásával ellentétben lett volna: politikájuk kisebbségi politika volt s legfeljebb Erdély autonómiájának követelésében merült ki.¹

A bevallott program, azon a területen, amelyen a magyar büntető-törvénykönyv érvényben volt, tényleg ez volt. De e mellett élt a hazugságok és a hazaárulás politikájának minden skálája — Ausztria föderalizálásának tervén kezdve, Erdély redempciójának irredenta gondolatáig, Erdélyben titkon, a királyságbeli románok körében s azoknál, akik a háború folyama alatt Bukarestbe szöktek, leplezetlen nyíltsággal s nyíltan kitört Erdélyben, amint bizonyossá vált, hogy a központi hatalmak elvesztették a háborút.

II. 1918 október 7-én az Osztrák és Magyar Monarchia békét ajánlott az antant hatalmaknak a wilsoni pontok alapján.

Ez volt a jel, hogy a románok eldobják az álarcot és nyíltan álljanak elő követeléseikkel. De mik legyenek azok?

Október 12-én összeült Nagyváradon a román nemzeti párt végrehajtó bizottsága (Goldis László, Vajda Sándor, Pop-Csicsó István, Vlád Aurél, Lázár Aurél, Mihályi Tivadar, Suciú János és Csordás János, akikhez csatlakozott Dam Szevér, Popovics György és Crisán György) s egy deklarációt szerkesztett, amelyben kijelentették, hogy a világháború eredménye igazolta a román népnek teljes nemzeti szabadság után való évszázados törekvését, amellyel most élni s a többi szabad nemzet sorába lépni akar. A román nép nem ismeri el a magyar törvényhozás illetékességét s ügyeinek további intézésére önálló nemzeti gyűlést fog szervezni. Kiküldött egy hattagú bizottságot, amely Aradon székelve, figyelje a dolgok fejlődését. A párt e határozatainak a magyar képviselőházban való bejelentésével megbízta Vajda Sándort.²

Vajda Sándor ugyanazon hónap 18-án teljesítette megbízását, egy jelentéktelen és meglehetősen üres, a múlt miatti szemrehányásokkal és Tisza és Wekerle vádolásával telt beszédben. A felolvasott deklarációnak azonban súlyos történeti jelentősége volt:

„A világháború által teremtett helyzettel szemben a magyarországi és erdélyi román nemzeti párt végrehajtó bizottsága megállapítja, hogy a háború eredményei igazolják a román nemzet évszázados követeléseit teljes nemzeti szabadság iránt. Azon természetes jog alapján, hogy sorsa felett minden nemzet maga rendelkezessék, amely jogot a Monarchia fegyverszünet iránti ajánlatával most már Magyarország kormánya is elismert, a magyarországi és erdélyi románság e joggal élni kíván és ehhez képest követeli a maga részére is a jogot, hogy teljesen szabadon és minden idegen befolyástól menten maga határozhassa meg intézményes állami elhelyezkedését és koordináltságának viszonyát a szabad nemzetek között.

A magyarországi és erdélyi román nemzetnek nemzeti szervezete nem ismeri el ezen parlamentnek és kormánynak ama jogosultságát, hogy magát a román nemzet képviselőjének tekintse és nem ismeri el más fölé idegen tényezőnek oly jogát, hogy az általános békekongresszuson a magyarországi és erdélyi román nemzet érdekeit képviselhesse, mert ez érdekek védelmét csakis a saját nemzetgyűlés által kijelölendő tényezőkre bízhatja.

¹ A magyar béketárgyalások, I, kötet, 187. stb.

² A gyulafehérvári gyűlést megelőző eseményeket részletesen tárgyalták a román szenátus 1927 február 7-i ülésén, amikor Pop-Csicsó szenátusi mandátumáról volt szó, s amikor Mironescu az itt szóban forgó dokumentumokat felolvasta. Ennek az időnek egyetlen és eléggé teljes leírása Ion Clopotel: *Revoluția din 1918 și unirea Ardealului cu România*, című munkájában található, amelyet az „Astra” a „Scotus Viator”-díjjal jutalmazott.

A nemzetgyűlésen vagy annak *a maga* kebeléből kiküldendő szervein kívül senki sem lehet feljogosítva arra, hogy ezen nemzet politikai helyzetére vonatkozó ügyekben tárgyaljon és határozzon s mindazon határozatokat és megegyezéseket, melyek ennek hozzájárulása nélkül jönnének létre, ezennel semmiseknek és a román nemzetre nem kötelezőknek jelentjük ki.

Évszázados szenvedések és küzdelmek után az Osztrák-Magyar Monarchiában élő román nemzet teljes nemzeti élethez való elidegeníthetetlen és elvülhetetlen jogainak érvényesülését várja és követeli.¹

Wekerle nyugodtan és méltósággal felelt: „A magyar állam osztatlan egységének megóvása mellett a megértés politikáját kívánjuk követni.“ De visszautasította az állam integritása ellen irányzott támadást s azt a gondolatot, mintha az erdélyi románságot a békekonferencián külön, magyartól különálló delegáció képviselhetné.

Idézett könyvében Ion Clopotel azt írja, hogy Vajda beszéde villámcsapásként hatott s „hatalmas lépéssel vitte előre a román nemzetiségi politikát“. Tényleg, a románok külföldi propagandájára nagy hatással volt.

Pár nap múlva, Károly király manifesztumának megjelenése után, Isopescul Grecul, bukovinai román képviselő, kérdezte az osztrák képviselőházban, hogy mi lesz a magyarországi románok sorsa? Történhetik valami az ausztriai és semmi a magyarországi románok érdekében? Lehet-e más megoldás, mint egyenlő elbánás mindnyájuk számára?

Még nagyobb jelentősége volt a beszédnek az amerikai propaganda terén. A román hadsereg balul kiűtött erdélyi inváziója után 1917 áprilisában két román pap, Lukaciu László és Mócza János kíséretében a jassi-i kormány megbízásából az Egyesült-Államokba ment Stoica László (jelenleg a román diplomáciai testület tagja), hogy a román úniónak propagandát csináljon. A dolog nagy nehézségekbe ütközött, mert az Egyesült-Államokban erős szimpátia uralkodott az Osztrák-Magyar Monarchiával, de különösen Magyarországgal szemben; Romániának ellenben nagy volt a népszerűtlensége s a propagandistákat tartózkodással fogadták. Keserűen jegyezte fel visszaemlékezéseiben a román propagandista, hogy 1917 decemberben Wilson kijelentette, hogy „Amerika nem akarja újjászervezni az Osztrák-Magyar Monarchiát“ és 1918 elején is csak a nemzetiségek „autonóm fejlesztéséről“ beszélt.

Október elején azonban Stockholmon keresztül megkapta Stoica a Vajda-féle deklarációt s most már hiteles dokumentummal igazolhatta a románok elszakadási törekvéseit. Sietett vele a külügyminisztériumba s november 4-én memorandumot adott át a külügyi államtitkárnak. Két nappal később az Associated Pressben a külügyminisztérium következő kommunikéje jelent meg:

„Az Egyesült-Államok kormánya állandóan szem előtt tartotta Romániának, mint szabad és független államnak jövőjét és integritását s az elnök, még mielőtt hadiállapot állt volna be az Egyesült-Államok és Ausztria-Magyarország között, biztosította a román királyt szimpátiájáról és nagybecsüléséről. Azóta a helyzet megváltozott s az elnök tudtul akarja adni, hogy az Egyesült-Államok kormánya nem vesztette el szem elől a román nép törekvéseit. Látta a nép küzdelmeit, szenvedéseit és áldozatait ellenségei és elnyomói alól való felszabadulása érdekében. Az Egyesült-Államok kormánya szimpátiával viseltetik az összes román-ság nemzeti egységének érzése és megvalósítása iránt s nem fogja elmulasztani, hogy a maga idejében befolyását a román nép politikai és területi jogai érdekében érvényesítse s minden kívülről jövő támadás ellen megvédelmezze²

Magyarországon ekkor már kitört a forradalom s felfordult a rend.

Erdélyben megkezdődött a románság szervezkedése, a magyarság elvesztette a fejét, a szászok hidegvérrel várták a fejleményeket. Megalakultak

¹ A magyar országgyűlés képviselőházának naplója, 41. kötet, 315. lap.

² Vasile Stoica: Im America pentru cauza Romaneasca, 51. lap.

a nemzetiségi tanácsok s Arad vidékén Pop-Csicsó megkezdte a román gárda szervezését és felfegyverzését, a vidék népét pedig feleskette a nemzeti tanácsra. „Ismerve kötelességemet“, szólott a különös eskü, „amelyet a mostani történeti idők rónak reám, esküszöm, hogy egész életemben hű leszek az egységes román nemzethez s nem emelek kezét román testvéremre, a politikai terület bármely részéről való legyen is ő.“ Miron Cristea, karánsebesi püspök, a mostani bukaresti metropolita primás, megtiltotta papjainak, hogy a magyar királyért imádkozzanak s később a görög keleti és görög katolikus egyház főpapjai, Papp János helyettes metropolita, Miron Cristea, Frentiu Traján lugosi, Radu Demeter és Hosszú Gyula görög katolikus püspökök — utóbbi Tisza István bizalmasa — együttes nyilatkozatban jelentették ki csatlakozásukat a román nemzeti tanácshoz s ismerték el annak jogát, hogy „a román nemzeti aspirációk megtestesítése céljából minden erővel dolgozzék“.

A nemzeti tanács dolgozott is; sok ülésezés, tanácskozás után november 10-én jegyzéket intézett a magyar kormányhoz, amelyben az erdélyi és a magyarországi románlakta vármegyéknek a román nemzeti tanács impériuma alá való bocsátását követelték, mert, mint írták, „csak ily módon biztosítható a közrend, s a vagyon- és életbiztonság“.

A Károlyi-kormány erre Aradra küldte Jászi Oszkárt, hogy tárgyaljon a románokkal.

III. November 13-án utaztak le Aradra a magyar kormány megbízottai. Jászi Oszkárnak egy 1921-ben megjelent füzeté, „Visszaemlékezései“ szerint, a tanácskozáson résztvett a budapesti nemzeti tanács részéről Bokányi Dezső és „talán“ Ábrahám Dezső, az erdélyi magyar nemzeti tanácstól Apáthy István, Somló Bódog és a szocialista Vince Sándor s néhány szakember. A románok részéről, Clopotel szerint, Goldis, Pop-Csicsó, Erdélyi János, Grapini Éliás, Jumanca József, Crisán György és Fluérás János. A szászok részéről Neugeboren Emil jelent meg.

A tárgyalás megkezdése előtt Goldis László tiltakozott az erdélyi magyar és szász képviselők részvétele ellen. A román komité csak a magyar kormánnyal akar tárgyalni. Különben is, mondta, „politikai kérdésben nem állunk szóba Apáthyval, a régi magyar imperializmus e képviselőjével, akit nálunk mindenki az elnyomó politika legszélsőségesebb képviselőjéül tekint“. Végre abban egyeztek meg, hogy a magyar és szász küldöttek mint hallgatóság, mint „megfigyelők“ vehetnek részt. A tárgyalás során azonban fel is szólaltak.

Megnyitó beszédében Jászi elismerte a románok önrendelkezési jogát, de követelte azt a többi azon a területen lakó nép számára is. „Mi olyan rendet akarunk teremteni,“ mondta, „amelyben magyarok, románok és szászok békésen és harmonikusan megférnek egymás mellett.“ Ennek megvalósítása céljából Erdély számára a svájci „Eidgenossenschaftok“ mintájára föderális kormányformát ajánlott fel.

A románok az első napon nem válaszoltak Jászinak. A tárgyalást másnapra halasztották, mert várták Maniu Gyulát, aki Bécsben volt s ott szervezte a románságot. Nála nélkül nem akartak dönteni, telefonon hazahívták s most útban volt. A következő nap azonban egyszerre kritikussá vált.

A román komité tagjai a reggeli órákban Pop-Csicsó lakásán tanácskoztak. E tanácskozásról Hotaranu Viktor, a román nemzeti gárda képviselője a komitéban, később a következőket írja:

„November 15-én reggel Pop-Csicsó házához mentem, ahol Jászinak azt az értesítést kaptuk, hogy Maniu még nem indult el Budapestről, ő azonban sürgősen el kell, hogy utazzék s a választ tíz órára várja.

A hír nagyon leverte Goldist és Pop-Csicsót s visszavonultak, hogy megszerkesszék a választ. Én Brandusa ezredessel künn maradtam. Kis vártatva

jött Goldis egy darab papírral kezében s kérdésünkre azt felelte, hogy megy és viszi a választ Jászinak.

— Elfogadtuk Jászi prepozícióját, mondta zavartan.

Míntha villám csapott volna belém.

— Hogy lehet az? — kérdeztem. — Tegnap másként határoztunk. Az lehetetlen.

Goldis próbálta, hogy meggyőzzön: hogy Jászi ajánlata a békekonferenciától függ, hogy meg kell, hogy védjük a románokat a magyaroktól stb.

Fel voltam háborodva. Láttam a veszélyt, amely fenyegetett. Ha mi, románok akkor, amikor szabadok vagyunk, önként továbbra is a magyar járomba hajtjuk fejünket, elvesztünk: oda az únió!

Arcátlanul szembeszálltam Goldissal. Brandusa energikusan támogatott. Végre Goldis engedett.

— Jól van, — mondta elgondolkozva. — De hát mit csináljunk?

Papírt és ceruzát véve, állva megírtuk a választ, amelyben visszautasítjuk a magyar kormány választát s minden felelősséget reá hárítunk. Közben bejött Pop-Csicsó s beleegyezett, hogy új megfontolás alá vegyük a kérdést. Most már asztalhoz ültünk s tanácskozni kezdtünk. Tíz óra közeledett s Jászi várta a feleletet.

A döntő percben, deus ex machina, megérkezett Maniu. Visszautasította a magyar kormány ajánlata különvonalat s a rendes személyvonattal jött meg.

Maniu az ajánlat visszautasítása mellett döntött s a helyzet meg volt mentve. A kesztyűt odadoztuk s Magyarország sorsa meg volt pecsételve.“

Az ily módon létrejött válaszban kijelentették, hogy Jászi ajánlatát a román követelés visszautasításának tekintik a magyar kormány részéről. „A román nemzet teljes állami függetlenségre tart igényt s nem engedi, hogy e jogát provizórius határozatokkal homályosítsák el... Elismeri a békekonferencia jogát, hogy a román nemzet által követelt állami terület végleges határait megállapítsa s kötelezettséget vállal, hogy a területen lakó többi népességgel szemben tiszteletben tartja a wilsoni elveket s biztosítja minden egyes nép szabad nemzeti fejlődését.“

A választ a délelőtti konferencián átadták Jászinak. A román álláspont most már világos volt, de a magyar tárgyalók még nem akartak engedni. Jászi, Bokányi, Somló, román részről Vlád Aurél és Lázár Aurél szólalt fel. Azután Maniu fejtette ki a román követelést:

„A román nemzet saját, szuverén államot akar. Azt akarja, hogy nemzeti állama és nemzeti szuverenitása valósuljon meg az egész románlakta erdélyi és magyarországi területen s nem engedi meg, hogy e szuverenitás megvalósulásának útjába mesterségesen alkotott és fenntartott idegen szigetek által akadályokat gördítsenek. Erdély és a határos magyarországi románlakta vidék egységes román területet alkot, amelyet mi, román nemzet, román államul tekintünk, biztosítva magától értetődőleg az ott lakó többi nép teljes nemzeti, politikai és kulturális szabadságát. Nem akarunk elnyomottakból elnyomókká válni, de nem engedhetjük meg a román terület megcsönkítését sem. A dolog világos: mint szuverén nemzet, a szuverenitás minden attribútumát követeljük.“

E beszéd után szólt Apáthy s utána Neugeboren, aki kijelentette, hogy a román követelések „a magyar nemzet halálát jelentik“.

Jászi még egyszer megkísérelte a megegyezést és tizenegy pontba foglalta a magyar kormány engedményeit; de a románok visszautasították.² Erre, mint Clopotel írja, „kezét tördelve“ a románokhoz fordult Jászi, hogy mondják meg definitive, hogy mit akarnak? Amire Maniu e történelmi kijelentést tette:

„Teljes elszakadást!“³

Jászi fölállt s visszautazott Budapestre.

¹ Cuvantul, 1926 december 10. — Ettől némiképpen eltérőleg beszél el a történetet dr. Erdélyi János, a későbbi budapesti román követ, aki magának tulajdonítja a Goldis-féle válasz visszautasítását. Patria, 1926 december 15.

² Jászi „Visszaemlékezései“, 10. lap.

³ Clopotel id. m. 95. lap. Ez a drámai jelenet hiányzik Jászi füzetéből.

A román királysággal való úniót egy szóval sem emlegette senki.

IV. A szakítás a magyar kormánnyal megtörtént. De mi jöjjön utána? Az aradi tárgyalás után a román nemzeti tanács nap-nap után ülésezett Pop-Csicsó lakásán. De a hangulat nagyon pesszimista volt. A román gárda szervezése lassan haladt s azt híresztelték, hogy a magyarok készülnek Erdélybe bevonulni. Szó esett egy gyulafehérvári gyűlésről, de kérdés volt, hogy meg lehet-e tartani. Biztonságos-e, nem fullad-e vérbe? Vagy nem lesz fiasco? A székelyektől különösen féltek. „Ha nincs bizalmunk a dologhoz“, tanácsolta a mindig félénk Goldis, „jobb, ha lemondunk Gyulafehérvárról“. Mihályi Tivadar már előbb azt állította, hogy Bratianu azt tanácsolta neki, hogy nem ismervén az erdélyi nép hangulatát, jobb lesz lemondani az egyesülésről, mint vérontást provokálni. „Laci bácsi“ (Goldis) pedig egy időre eltűnt Aradról, mert, mint mondta, „nem akar kipukkant hős lenni Nagy-Romániában.“¹

Nemsokára azonban híre kelt, hogy a román hadsereg összeszedte magát s ismét készül a védtelen Erdélybe betömi: már a Kárpátokban van. A november 21-i román lapok megkönnyebbüléssel közölték a román vezérkar proklamációját, amely hírül adta, hogy a román hadsereg „a nemzet jog nevében átlépte a Kárpátokat“ s jön, hogy „hogy faji és vallási különbség nélkül“ megvédje az élet és vagyon biztonságát. Nem lesz ok tehát a székelyektől való félelemre.

Ugyanazon a napon megjelent a Romanulban a román nemzeti tanács felhívása a gyulafehérvári gyűlésre, december elsejére. A magyar, szász és sváb lakosokról, minden nemzeti egyenjogúság hangsúlyozása mellett nem volt szó. Aradon nem bocsátották a tárgyaló asztalhoz, Gyulafehérvárra nem hívták meg őket. De a felszólítás azért így szólt:

„A román nép felébredt halálos álmából s a vüág többi szabad és független népével egy sorban akar élni. Az örök igazság és a népeknek történelmi fejlődés által megszentelt jogánál fogva Magyarország és Erdély népe határozni akar sorsáról... Az egész világ várja és tiszteletben fogja tartani a hozandó határozatot,“ — ezzel indokolja — „a Duna völgyében és torkolatánál, kelet és nyugat találkozásánál rendet és békés munkát vár Európa.“ Ezt pedig „csak a románok döntő fellépése teremtheti meg.“

A Károlyi-kormány nem támasztott akadályt a gyűlés megtartásával szemben, különvonatokat bocsátott a Gyulafehérvárra vonuló románság rendelkezésére. A Bánátot megszállva tartó szerb hatóságok másként vélekedtek: megtagadták az utazási engedélyeket, megakadályozták a vonatok közlekedését s egy pár román vezért bezártak.

December elsején hát összesereglett a román nép Gyulafehérvárott. „Pancsovától Mármaroszigetig és Brassóig az egész románság Gyulafehérvárt volt“, írja Clopotel. „Vagy százezer paraszt, a román falvak virága jött ünnepi ruhában, nemzeti zászlók alatt, zeneszó mellett, énekszóval, üdvkiáltásokkal, különvonatokon, vagy a vonatokhoz csatolt külön kocsikban minden irányból Gyulafehérvárra, vágynak arany városába.“

A románság vezetői készületlenül, megállapodás nélkül jöttek, a gyűlést nem lehetett azonnal megkezdeni, a vezetők előzően hosszasan tanácskoztak. Pop-Csicsó elnökölt betegen, részt vett Maniu Gyula, Goldis László, Cozma Aurél, Vlád Aurél, Lázár Aurél, Csordás János, Suciu János, Jancu Kornél, Marsieu Jusztin, Veliciu Romulus, Iván Miklós, Fluerás János, Muhucziu János és mint jegyző, Miklea Szevér.

Az értekezleten ismét Goldis terjesztett elő egy kilenc szakaszból álló határozati javaslatot.

¹ Románia, 1926 december 5.

Az I. szakasz kimondja Erdélynek és a magyarországi románlakta területeknek és lakóknak egyesülését a román királysággal: Deklarálja egyúttal a román nép elidegeníthetetlen jogát az egész egységes Bánátra, amelynek délnyugati része szerb megszállás alatt volt.

A II. szakasz az újonnan alakuló román állam „alapvető elveit” sorolja fel.

A III. szakasz, hogy „minden társadalmi megrázkódtatás elkerülhető legyen”, addig, míg a magyar területek és a román királyság között a történelmi fejlődés folytán fennálló különbözőség egy alkotmányozó gyűlésen kiegyenlíthető lesz, kormányzati autonómiát biztosít Erdélynek.

A IV—VII. szakaszok frázisokból állanak a nyugati hatalmak győzelméről, a román „hősök” emlékééről, a felszabadított népek iránt érzett testvéri éraellemről és a többről.

Egy szakasz Erdély ideiglenes autonóm kormányzatának és védelmének szervezetéről szól.

A javaslat tárgyalása során több mellékes és két súlyos kérdés merült fel: a bánáti kérdés és az egyesülés feltételeinek megoldása.

A bánátiak tiltakoztak a Bánátnak, e földrajzi egységnek megosztása ellen s a szerb okkupáció retorziójaképpen azt kívánták, hogy a timokvölgyi románokkal szemben is alkalmazzák a wilsoni elveket. Vlád Aurél azonban felvilágosította őket, hogy az erdélyi románságnak nincs joga, hogy a timokvölgyiek nevében beszéljen s Maniu Gyula azt állította, hogy tudomása szerint a békekonferencián az egész Bánátot meg fogja kapni Nagy-Románia.

Vaszile Saftu a szocialista ízü „elvek” elhagyását óhajtotta, de ez ellen a szocialista Mihuciu és Fluérás tiltakozott.

Cozma az önrendelkezési jog nagyobb dicsőségére azt kívánta, hogy már most mondják ki, hogy az összehívandó alkotmányozó gyűlésen a magyarok és szászok nem vehetnek részt. Ezt azonban mellőzte az értekezlet.

Ezután következett a legkényesebb kérdés: hogy vajjon feltételhez kössék-e Erdély egyesülését a Királysággal, hogy követeljenek-e autonómiát s az autonómia és a II. szakaszban felsorolt kormányzati elvek megvalósítását az únió feltételének tekintsék-e, vagy sem? Nyilvánvaló volt, a meglévő román államba feltétlen beolvadástól aggódtak.

Suciu azt indítványozta, hogy a III. szakasz szövege álljon egy rövid deklarációból: „A románság az autonómiához való jogát fenntartja.” Vajda Sándor külpolitikai tekintetből ellenezte az autonómia követelését. Mit fognak a Hatalmak és Románia az „egységhez” szólam, ha autonómiát követelnek? Szerinte legfőleg az alkotmányozó gyűlés összehívásáig lehet külön kormányzatról szó. Az a félelem, Vajda szerint, hogy az új államban a regátbeli politikusok fognak érvényesülni, nem alapos, mert az erdélyiek, együtt a bukovinaiakkal és a besszarábiaiakkal oly nagy többségben vannak, hogy a regátiak nem kényszeríthetik reájuk akarukat.

Nyilvánvaló volt a regától való félelem.

A bizottság fiatal tagjai élesen tiltakoztak minden különállás ellen. Ez belügyi kérdés; Gyulafehérvár dolga pedig egyedül az, hogy nemzetközi kérdés, egy új állam alakulása felett döntsön. Silviu Dragomir, a mostani kolozsvári egyetemi tanár azt az aggodalmát fejezte ki, hogy egy autonóm szervezet esetében a többi nemzetiség, magyar és német, többségben lenne a törvényhozásban s „tíz év is eltelve, míg a románság többségre jutna”.

Utolsó felszólaló Maniu Gyula volt, aki hangsúlyozta, hogy tényleg csak az I. szakasz az, mely az úniót kimondja, a többi szakasz csak „óhajtandó” elvet foglal magában, mint később kiderült, soha meg nem valósult „pium desideriumot”. „Ha mindnyájan megegyezünk”, mondta, „hogy a román nép egyesülése elé nem akarunk akadályt emelni, meg kell, hogy egyezzünk abban is, hogy feltételeket sem akarunk az úniónak szabni s

csak az átmenet szükségességét állapítjuk meg.“ „Mi csupán egy pontot: az egyesülést illetően vagyunk törvényhozó testület.“ Indítványára az értekezlet csak „provizórius autonómiát“ kötött ki Erdély számára.

Tehát a Romániával való úniót feltételek nélkül mondta ki a konferencia. Később, egy a liberális párthoz tartozó erdélyi képviselő, Moldován Leonte azt állította, hogy „Gyulafehérvárt a nemzeti párt vezetői autonómiát akartak Erdély számára s csak a román hadsereg és a nép nyomására adták fel a gondolatot“.¹ De a román hadsereg ekkor még távol volt a Kárpátok szélén, a román népnek pedig fogalma sem volt sem únióról, sem autonómiáról.

VÉGRE meg lehetett nyitni a népgyűlést.

A két egyház főpapjai istentiszteletet tartottak, azután igazolták a kiküldötteket s az öreg ilyefalvi Pap György megnyitotta a gyűlést, de az elnöklést nyolcvan évre való tekintetből nyomban átadta Pop-Csicsó Istvánnak, aki maga is beteg, végig elnökölt az ülésen.

A határozat tervezetét ismét Goldis terjesztette elő oly beszéd kíséretében, amelyben elmondta Traján császár óta a román nemzet minden dicsőségét — ami kevés szóba befért — tizennyolc századon keresztül. „Most“, mondta, „hogy elpusztítottuk a barbarizmust, a civilizáció leg-
elemibb követelménye, hogy az összes románság egy államban egyesüljön“.

Beszéltek még sokan, Miron Cristea Magyarországot gyalázta. Aztán a népség elfogadta a rezolúciókat, amelyekben, hogy mi van, valószínűleg a leghalványabb fogalma sem volt, kijelölték a IX. szakaszban előírt Nagy Nemzeti Tanácsot s megtörtént Erdély úniója a román királysággal.

Az Erdély elvesztésének alapját képező rezolúciók szövege a következő:

I. Erdély, Bánát és Magyarország összes romániaiainak meghatalmazott képviselői 1918 november 18-án (december i-én) nemzetgyűlésbe gyűlve Gyulafehérvárt, kimondják a románoknak s az általuk lakott területeknek egyesülését Romániával. A nemzetgyűlés külön is kijelenti a román nemzet elidegeníthetetlen jogát a Maros, Tisza és Duna között elterülő egész Bánátra.

II. A nemzetgyűlés az általános választói jog alapján választandó alkotmányozó gyűlés összeállításáig ideiglenesen autonómiát tart fenn e területek lakosai számára.

III. Ezzel kapcsolatosan az új román állam szervezésére a nemzetgyűlés a következő alapelveket proklamálja:

1. Teljes nemzeti szabadság az együttlakó népek számára. Mindenik népnek joga van a maga nevelésére és kormányzására saját anyanyelvén, saját igazgatással, saját kebeléből választott egyének által. A törvényhozó testületekben és az ország kormányzásában való részvételre minden nép népességének számarányában nyer jogot.

2. Egyenlő jog és teljes felekezeti autonóm szabadság az állam összes felekezetei számára.

3. Tiszta demokratikus uralom föltétien megvalósítása a közélet minden terén. Általános, közvetlen, egyenlő, titkos, községenkénti, proporcionális választójog mindkét nemű huszonegy évet betöltött személy számára községi, megyei és törvényhozási képviselő választásánál.

4. Korlátlan sajtó-, gyülekezési és egyesülési jogi minden emberi gondolat szabad terjesztése.

5. Radikális földbirtokreform. Az összes, különösen a nagybirtokok össze fognak íratni. Ezen Összeírás alapján eltörülve a hitbizományokat és a szükség mértékében csökkentve a latifundiumokat, lehetővé teendő a földművelőknek, hogy maguknak legalább is olyan nagyságú birtokot szerezhessenek, amelyet családtagjaikkal együtt meg bírnak művelni. Ennek az agrárpolitikának a vezérfonala egyfelől a szociális kiegyenlítés előmozdítása, másfelől a termelés fokozása kell, hogy legyen.

6. Az ipari munkásságnak biztosítandók azok a jogok, amelyek a legelőrehaladottabb nyugati ipari államokban törvénybe vannak iktatva.

¹ Desbat. Deput., 1922—1923, No. 52, 1357. lap.

IV. A nemzetgyűlés kifejezi azt az óhaját, hogy a békekongresszus meg fogja valósítani a népek közösségét olyformán, hogy jogosság és szabadság legyen biztosítva nagy és kis nemzet számára egyaránt s a jövőre ki legyen zárva a háború, mint a nemzetközi viszonyok rendezésére szolgáló eszköz.

V. E gyűlésen összesereglett románok üdvözlétüket küldik bukovinai testvéreiknek, akik felszabadultak az osztrák-magyar járom alól s egyesültek a román anyaországgal.

VI. A nemzetgyűlés lelkesedéssel és szeretettel üdvözi az eddig az Osztrák-Magyar Monarchia jármában élt nemzeteket és pedig: a csehszlovák, osztrák-német, jugoszláv, lengyel és rutén nemzetet és elhatározza, hogy ez az üdvözlét adassék az illető nemzetek tudtára.

VII. A nemzetgyűlés alázattal hajlik meg azoknak a hős románoknak az emléke előtt, akik a háborúban vérüket ontották eszményünk megvalósításáért, halált halván a román nemzet szabadságáért és egységéért.

VIII. A nemzetgyűlés hálájának és csodálatának ad kifejezést a szövetszert hatalmakkal szemben, amelyek egy évtizedek óta háborúra készülő ellenség ellen folytatott nagyszerű és makacs küzdelmek árán megmentették a civilizációt a barbarizmus körmei közül.

IX. A nemzetgyűlés elhatározza, hogy az erdélyi, bánáti és magyarországi románok ügyeinek további vezetésére egy nagy nemzeti tanácsot szervez, amely teljes jogosultsággal bírand, hogy a román nemzetet képviselje.

Pár nap múlva pergamentre írva küldöttség vitte Bukarestbe a rezolúciókat s Goldis vezetése mellett hódolattal terjesztette Ferdinánd, Nagy-Románia királya elé.

Azután még a törvényhozási formalitások voltak hátra.

1918 december 13-án a hivatalos lap: Decret lege, „törvényrendelet“ formájában közölte a rezolúciókat. 1919 decemberében a bukaresti törvényhozás tárgyalta az új provinciák, Erdély, Bukovina és Besszarábia románjainak egyesülési nyilatkozatait s törvényt alkotott az únióról, amelyet a király szentesített 1920 január elsején a Monitorul Oficial publikált. A „Legea de Unire“ azonban nem iktatta a rezolúciók teljes szövegét törvénybe, hanem csak így szól:

„Egyetlen szakasz: Ratifikáltatik és törvényerővel ruháztatik fel a Monitorul Oficialban Erdély, Bánát stb. részeknek a régi román királysággal való egyesülésről közzétett decret-lege a következő tartalommal:

1. §. Azok a területek, melyeket az 1918 december 1-i gyulafehérvár határozatok megjelölnek, örök időkre a román királysággal egyesítettek.“

Ide zsugorodtak össze a román államot új alapokra helyezni akaró, demokratikus elveket hirdető gyulafehérvári rezolúciók a román törvénykönyvben. Az úniót deklaráló szakaszon kívül nem kellett azok senkinek.

V., Eltelt tíz év. Az erdélyi románság fényesen ünnepelte meg a napot, amely a Maniuek kormányra jutása folytán nemcsak a múlt emlékezése, hanem a jövőre szóló lekötés vállalása is. Ígéretekben nincs hiány: beváltatlan ígéret a román politikai élet alapjai. Ezen ígéret legújabb beváltási kísérleteiről, mik a Maniu-kormány nyilatkozataiban jelentkeznek, még alkalmunk lesz folyóiratunk e rovatában részletesen nyilatkozni.